

SNAŽNI:

Mediji bez mržnje i dezinformacija

MRZILAČKI NARATIVI U MEDIJIMA I KORISNIČKI GENERIRANOM SADRŽAJU

Anida Sokol

BOSNA I HERCEGOVINA

SNAŽNI: Mediji bez mržnje i dezinformacija

Regionalni projekt „SNAŽNI: Inicijativa civilnog društva za reafirmaciju slobode medija i suzbijanje dezinformacija, propagande i govora mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj“ realizuju partnerske organizacije [SEENPM](#), [Albanski medijski institut](#), [Mediacentar Sarajevo](#), [Kosovo 2.0](#), [Institut za medije Crne Gore](#), [Makedonski institut za medije](#), [Novosadska novinarska škola](#), [Mirovni institut](#) i [Bianet](#), uz finansijsku podršku Evropske unije.

Info: <https://seenpm.org/>

Kontakt: admin@seenpm.org

MRZILAČKI NARATIVI U MEDIJIMA I KORISNIČKI GENERIRANOM SADRŽAJU

Autorica: Anida Sokol

Urednica, voditeljica regionalnog istraživanja: Brankica Petković

Lektorica: Alma Genjac-Nakičević

Prevod s engleskog: Aida Spahić

Grafički dizajn: Špela Kranjec za Filip Kranjec s.p., Ljubljana, Slovenija

Izdavači: SEENPM, Tirana, Mirovni institut, Ljubljana i Fondacija Mediacentar Sarajevo

Sarajevo, maj 2021.

© SEENPM, Mirovni institut, Fondacija Mediacentar Sarajevo i autorica

South East European Network
for Professionalization of Media

Ovaj izvještaj proizveden je uz finansijsku podršku Evropske unije.
Sadržaj je isključiva odgovornost autorice i izdavača
i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. MRZILAČKI NARATIVI PREMA MIGRANTIMA I IZBJEGLICAMA U VODEĆIM MEDIJIMA	7
3. NOVINARI KAO META MRŽNJE	12
4. POLITIČKA OPOZICIJA KAO ŽRTVA PRISTRASNOG IZVJEŠTAVANJA	15
5. GOVOR MRŽNJE PREMA JEVREJIMA	18
6. ZAKLJUČAK	20
7. PREPORUKE	21
Literatura i izvori	22
O autorici	28

MRZILAČKI NARATIVI U MEDIJIMA I KORISNIČKI GENERIRANOM SADRŽAJU

Anida Sokol

1. UVOD

U Bosni i Hercegovini (BiH) postoje brojni primjeri medija i komunikacija koje šire dezinformacije, propagandu i mržnju, a većinu ih nalazimo u online sferi. Obično se izdržavaju kroz različite vlasničke i finansijske obrasce, koji uključuju lokalne i strane centre moći, a koriste se za promoviranje etnonacionalnih ili vjerskih narativa i političkih agendi i ciljaju na etnonacionalne, političke i manjinske grupe. Pokušaji (samo)regulatora i civilnog društva da sprečavaju širenje takvih narativa ograničeni su, dok nema progresivnih medijskih politika i političke podrške za takve inicijative. Mrzilački narativi utiču na javno mnijenje i demokratske procese u državi u kojoj su etnonacionalne tenzije i politički i ekonomski zastoji obilježili njenih skoro 30 godina nezavisnosti.

U prethodnom izvještaju projekta “Snažni”, dati su pregled i primjeri političko-ekonomskih osnova modela mržnje, dezinformacija i propagande u medijima i komunikacijama u BiH (Sokol, 2020). Ovim istraživanjem se analiziraju primjeri mrzilačkih narativa da bi smo bolje spoznali njihovo porijeklo, poruke i način širenja. Neka od glavnih istraživačkih pitanja su: a) Koji akteri i događaji služe kao glavni generatori mrzilačkih i dezinformacijskih narativa? b) Koje su glavne ideje i poruke koje se šire kroz mrzilačke narative? c) Kako se mrzilački narativi šire? i d) Kako oni utiču na javno mnijenje?

Mrzilački narativi utiču na javno mnijenje i demokratske procese u državi u kojoj su etnonacionalne tenzije i politički i ekonomski zastoji obilježili njenih skoro 30 godina nezavisnosti.

Istraživanje je rađeno u periodu od septembra do oktobra 2020. godine i obuhvata četiri studije slučaja koje se odnose na migrante i izbjeglice, novinare, političku opoziciju i Jevreje. Studije slučaja odnose se na događaje iz vremenskog perioda od juna 2019. do juna 2020. godine i uključuju: 1) inicijativu ministra sigurnosti BiH, Fahrudina Radončića, da se migranti i izbjeglice deložiraju iz zemlje, koju je pratila medijska kampanja u aprilu 2020. godine; 2) mrzilačku kampanju hercegovačkih web-portala i prijetnje smrću novinaru Nikoli Vučiću koji je, krajem maja 2020. godine, na svom Twitter nalogu, komentirajući novost da se Zapadnohercegovački kanton proglasio “korona-free” zonom, sarkastično upitao hoće li postati “fascism-free” zonom; 3) fizički napad ministra unutrašnjih poslova Republike Srpske (RS), Dragana Lukača, na opozicionog člana Skupštine RS-a, Draška Stanivukovića, u Skupštini RS-a krajem 2019. godine, što su vodeći mediji u RS-u predstavili kao pokušaj opozicije da destabilizira vladu RS-a; i 4) mrzilačke narative prema manjinama, u ovom slučaju Jevrejima, koji su izražavani u prostorima

za komentare na novinskim portalima i na njihovim Facebook nalogima krajem januara 2020. godine u vrijeme Međunarodnog dana sjećanja na Holokaust.

Prve tri studije slučaja odabrane su temeljem njihove popularnosti, odnosno, bile su ovo teme o kojima se mnogo govorilo u medijima. Međunarodni dan sjećanja na Holokaust odabran jer je taj događaj proizveo najveći broj članaka koji su se bavili antisemitizmom te godine. Mediji i nalozi na društvenim medijima za prve tri studije slučaja odabrani su na osnovu njihove relevantnosti, povezanosti sa određenim političkim i etnonacionalnim strukturama i stepena proizvodnje i širenja mrzilačkih narativa prema ciljanim grupama. U većini slučajeva, *Klix.ba* je odabran kao jedan od najčitanijih novinskih portala u BiH koji sadrži najveći broj korisničkih komentara. Članci su birani koristeći ključne riječi ("migranti", "Nikola Vučić", "Lukač", "Stanivuković", "Jevreji") u periodu od jedne sedmice od incidenta/događaja, dok je društveni medij Facebook odabran zbog svoje popularnosti u BiH. Pored analize članaka odabranih medija, pregledani su prostori za komentare na web-portalima i njihovim Facebook nalogima, koristeći CrowdTangle.

STUDIJE SLUČAJA

Tabela 1

CILJANA GRUPA	SLUČAJ	PERIOD	UZORAK MEDIJA I NALOGA NA DRUŠTVENIM MEDIJIMA
Migranti i izbjeglice	Inicijativa Fahrudina Radončića, bivšeg ministra sigurnosti, da se migranti i izbjeglice deložiraju iz BiH i pošalju u svoje države	20–27. april 2020.	<i>Avaz.ba, Rtrs.tv, Klix.ba, Antimigrant.ba, USN.co.ba</i> i njihovi Facebook nalozi
Novinari	Mrzilačka kampanja hercegovačkih medija prema novinaru N1 televizije Nikoli Vučiću	27–3. maj 2020.	<i>Poskok.ba, Vrisak.info, Dnevnik.ba, Jabuka.tv, Grude.com, Build.ba, Rama-Prozor.info, Otvoreno.hr, Hercegovina.in, Radioljubuski.ba, Bljesak.info, Radio-televizija Herceg Bosne</i> i njihovi Facebook nalozi
Politička opozicija	Napad ministra unutrašnjih poslova RS-a Dragana Lukača na opozicionog poslanika u Skupštini RS-a Draška Stanivukovića	23–25. decembar 2019.	<i>Rtrs.tv, Srna.rs, Atvbl.com</i> i ATV Facebook nalog
Jevreji	Međunarodni dan sjećanja na Holokaust	25–30. januar 2020.	<i>Klix.ba, Vijesti.ba</i> i njihovi Facebook nalozi

Ono što ova studija pokazuje je da su vodeći mediji u BiH izvori i širitelji mrzilačkih narativa usmjerenih na određene grupe i pojedince, koji se dalje populariziraju kroz korisničke komentare. U slučajevima migranata i izbjeglica i političke opozicije, mrzilački narativi dolaze od onih na vlasti i šire se kroz vodeće medije pod njihovim uticajem. Nasuprot tome, u slučaju novinara, mrzilački narativi kreirani su na web-portalima iz Hercegovine i kroz korisničke poruke na društvenim mrežama. Mrzilački narativi prema Jevrejima su korisnički kreirani i mogu se pronaći u prostorima za komentare na najpopularnijim online medijima u BiH. U sljedećim poglavljima, zasebno ćemo predstaviti svaku studiju slučaja i opisati glavne elemente mrzilačkih narativa prema ciljanim grupama. Nakon toga, iznosimo zaključak i preporuke za zagovaračke kampanje i korake koje je potrebno poduzeti da bi se spriječilo širenje mrzilačkih narativa u BiH.

Da su vodeći mediji u BiH izvori i širitelji mrzilačkih narativa usmjerenih na određene grupe i pojedince, koji se dalje populariziraju kroz korisničke komentare.

2. MRZILAČKI NARATIVI PREMA MIGRANTIMA I IZBJEGLICAMA U VODEĆIM MEDIJIMA

Bosna i Hercegovina je 2018. godine postala tranzitna ruta za migrante, izbjeglice i azilante sa Bliskog istoka i iz južne Azije koji nastoje ući u EU. BiH je 2019. godine registrirala 29.232 dolaska migranata, uglavnom iz Pakistana, Afganistana, Iraka, Irana i Sirije. Prema procjenama Međunarodne organizacije za migracije, u svakom trenutku se u državi nalazi oko 7.000–8.000 migranata i izbjeglica, iako neki izvori tvrde da su te brojke veće (IOM). Većina ih živi u prihvatnim centrima koje finansira EU i koji su pretrpani, a mnogi se nalaze na ulici, u napuštenim zgradama i šumama, bez vode, sanitarnih uslova i zdravstvene pomoći te su zbog toga ranjivi na nasilje, iskorištavanje i zlostavljanje. Uglavnom se radi o muškarcima, ali ima i porodica sa djecom, starijih ljudi i djece bez pratnje, i najviše su koncentrirani u Unsko-sanskom kantonu, u blizini granice sa Hrvatskom. Reakcija države i lokalnih vlasti bila je loša, posebno zbog manjka koordinacije između državnih i lokalnih organa (IOM). Vlada RS-a je odbila osnivanje prihvatnih centara na svojoj teritoriji, dok su se lokalne vlasti i stanovništvo protivili osnivanju takvih centara i povremeno su organizirali proteste u gradovima sa najvećim brojem migranata i izbjeglica, poput Bihća i Velike Kladuše.

Izveštavanje o migrantima i izbjeglicama u bh. medijima često povezano sa kriminalom i bolestima, uz diskriminatorne naslove o masovnim tučama između migranata i izbjeglica i njihovim navodnim napadima na građane i njihovu imovinu.

Medijski sadržaj o migrantima i izbjeglicama povećavao se u bh. medijima od 2018. godine. U početku, kako je nedavna studija portala Raskrinkavanje pokazala, primjeri ksenofobičnih i/ili rasističkih dezinformacija o migrantima i izbjeglicama bili su sporadični i uglavnom kopirani iz hrvatskih medija (Cvjetičanin, 2020). Članak koji je označio početak negativne kampanje protiv migranata u BiH objavljen je u maju 2018. godine na *Avaz.ba* (Cvjetičanin, 2020; Adilagić, 2019; Jukić-Mujkić, 2019). Uz podnaslove poput “mutni poslovi” i “ima i droge” i naglašavanje neprovjerenih informacija da migranti stalno tuku i pljačkaju građane Sarajeva, da su povezani sa nelegalnim poslovima i da imaju nehigijenske navike, ovaj članak je pokrenuo narativ da su migranti sigurnosna i zdravstvena prijetnja bh. građanima [1].

Od tada je izvještavanje o migrantima i izbjeglicama u bh. medijima često povezano sa kriminalom i bolestima, uz diskriminatorne naslove o masovnim tučama između migranata i izbjeglica i njihovim navodnim napadima na građane i njihovu imovinu (Jukić-Mujkić, 2019). Istraživanje Udruženja BH novinari pokazalo je da se migranti i izbjeglice u medijima najčešće stigmatiziraju, predstavljaju kao prestupnici i opasne osobe ili se, što je rjeđe, prikazuju kao žrtve (Adilagić, 2019). Istraživanje je također pokazalo da u takvim medijima autori članaka najčešće koriste pretpostavke, anonimne izvore (obično građane) i neprovjerene informacije (Adilagić, 2019). Novinari rijetko prave terminološku razliku između migranata, izbjeglica i azilanata i koriste termin migranti ili čak ilegalni migranti, čime se stigmatizira i homogenizira jedna veoma raznolika grupa, koja stoga postaje laka meta

za različite generalizacije i govor mržnje (Buljubašić, 2019). Nedavno istraživanje portala Raskrinkavanje pokazuje da se mrzilački narativi prema migrantima i izbjeglicama grade i održavaju kroz dezinformacije u kojima se oni predstavljaju kao nasilni, kriminalni i povezani sa terorizmom i radikalnim ideologijama (Cvjetičanin, 2020).

Kroz ovu studiju slučaja, predstaviti ćemo nalaze koji ukazuju na to da su vodeći političari u zemlji izvori mrzilačkih narativa prema migrantima koji se instrumentaliziraju u političke svrhe (Ahmetašević, 2019). Studija slučaja u ovom istraživanju odnosi se na inicijativu bivšeg ministra sigurnosti BiH Fahrudina Radončića, bivšeg vlasnika *Dnevnog avaza* i lidera političke stranke SBB, da se migranti deložiraju iz BiH i vrate u svoje države, što je naročito ponavljao u medijima od 20. do 27. aprila 2020. godine, nakon čega je dao ostavku na mjesto ministra sigurnosti. U ovom periodu je dao niz intervju a i izjava (*O kanal, FTV i N1*). Održao je pres-konferenciju na kojoj je, između ostalog, rekao da migrantska kriza nije humanitarna kriza već je sigurnosno pitanje, da prisustvo 7–8.000 migranata utiče na komoditet bh. građana, posebno u periodu pandemije u kojem će 50–60.000 ljudi u BiH ostati bez posla, te da će on pokrenuti kampanju da se oni deložiraju iz zemlje. Rekao je da namjerno koristi izraz *ilegalni migranti* jer su većina njih ekonomski, a ne ratni migranti te da BiH treba “skinuti taj ekonomski, socijalni i kulturni balast sebi sa vrata” (odnosno, teret) [2]. Radončić je čak istakao da je moguće da su neki migranti članovi terorističkih grupa te da su otisci prstiju dva migranta u BiH pronađeni na oružju u drugim zemljama. Iako je ovo pitanje eskaliralo u politička prepucavanja između Radončića (stranka SBB) i vodećih članova stranke SDA, u kojim je Radončić prijetio i da će proglasiti pakistanskog ambasadora personom non grata u BiH zbog nedostatka njegove saradnje, mrzilački narativ o migrantima i izbjeglicama kao sigurnosnoj i ekonomskoj prijetnji državi dodatno je populariziran. Na osnovu pregleda komentara u medijima i nalozima na društvenim medijima, Radončić je stekao široku podršku javnosti. Iako nije bilo pravnih osnova za provođenje takvog plana u djelo, Radončićeve izjave su i naširoko prenošene u medijima i služile su kao klasični spin i način osvajanja glasova javnosti tokom pandemije koronavirusa i uoči lokalnih izbora.

Radončić je čak istakao da je moguće da su neki migranti članovi terorističkih grupa te da su otisci prstiju dva migranta u BiH pronađeni na oružju u drugim zemljama.

Od 20. do 27. aprila 2020. godine, *Avaz.ba* je objavio 15 članaka o migrantima i izbjeglicama, od kojih se osam odnosilo na Radončićeve izjave (sažeci njegovih intervju a za druge medije i sažeci sa pres-konferencije) sa diskriminatornim i senzacionalističkim naslovima. *Avaz.ba* je intervjuirao i Slobodana Ujića, direktora Službe za poslove sa strancima [3], o koracima poduzetim da se napravi spisak migranata koji se dobrovoljno žele vratiti u svoje države i srpskog člana Predsjedništva Milorada Dodika koji je podržao Radončićev plan [4]. *Avaz.ba* je objavio i članak o broju krivičnih djela koja su počinili migranti i izbjeglice u Unsko-sanskom kantonu, koja je potvrdio policijski komesar kantona, koji, u ovom članku, izražava podršku Radončićevoj inicijativi [5]. Kampanja je zatvorena trominutnim videouratkom u kojem je dat pregled članaka i scena koje prikazuju krivična djela koja su migranti

počinili u BiH [6]. Četiri članka iz ovog perioda odnose se na deportaciju i prebacivanje migranata i izbjeglica iz Bihaća u novi kamp Lipa, a napisani su veoma formalnim i dehumaniziranim stilom, naglašavajući uključenost policije i medicinskih radnika [7].

Članci o Radončićevoj inicijativi imali su brojne interakcije na Facebooku i podijeljeni su na Facebook nalogu Dnevnog avaza, Facebook nalozima političke stranke SBB i Facebook stranici *Želim da se pitam – migranti*, koja se opisuje kao inicijativa za održavanje referenduma o izmještanju migranata sa područja Unsko-sanskog kantona [8]. Iako je stranica registrirana kao zajednica, pored članaka o migrantima preuzetih sa *Avaz.ba* i lokalnih medija u Krajini, dijeli i članke o stranci SBB, što ukazuje na njenu moguću političku pozadinu. Većina komentara na *Avaz.ba*, njegovom Facebook nalogu i zajednici izražava podršku Radončićevoj inicijativi, uz ponavljanje teze da su migranti sigurnosna prijetnja društvu i da se trebaju izbaciti iz zemlje. Neki komentari izražavaju sumnju u inicijativu, a drugi naglašavaju da je i Radončić migrant u BiH. Međutim, nijedan ne problematizira mrzilački narativ koji javna ličnost popularizira niti ukazuje na humanitarnu stranu ovog pitanja i nepostojanje bilo kakve pravne osnove za tu inicijativu.

Radončićeve izjave su u velikoj mjeri objavljivali drugi vodeći mediji. Predstavljajući Radončićevu inicijativu kao rješenje potrebno da se odgovori na problem ilegalnih ekonomskih migranata, u ovom periodu je online verzija javnog emitera RS-a, *Rtrs.tv*, objavila tri članka koji su se odnosili na Radončićeve izjave, sa naslovima koji migrante povezuju sa terorizmom [9] i predstavljaju ih kao osobe koje kriju svoj identitet [10]. RTRS je također integrirao vijesti o migrantima u srpski etnonacionalni narativ. Preostalih devet članaka koje je objavio *Rtrs.tv* u ovom periodu uglavnom se odnose na prijevoz migranata iz Bihaća u kamp Lipa, blizu kuća srpskih povratnika, što je predstavljeno kao napad na Srbe i poruka da oni nisu dobrodošli u Federaciji BiH [11]. Takav narativ su naglašavali u svojim izjavama srpski političari, uključujući i predsjednika opštinskog odbora SNSD-a u Bosanskom Petrovcu, koji je rekao da je migrantima omogućena voda, struja i internet, a srpskim povratnicima u tom području nije [12].

Klix.ba, jedan od najpopularnijih novinskih portala u BiH, objavio je deset članaka koji se bave migrantima i izbjeglicama u istraživanom periodu, od kojih se šest odnosilo na Radončićevu inicijativu i njegovu svađu sa strankom SDA koju je optuživao da favorizira migrante, a ne građane BiH [13]. Iako se *Klix.ba* smatra nezavisnim medijem, nijedan od članaka nije istražio ovu inicijativu niti problematizirao Radončićeve izjave. Članci sa *Klix.ba* uglavnom su dijeljeni na njegovom Facebook nalogu i sadržavali su brojne komentare, od kojih je većina podržavala inicijativu i odražavala ksenofobične, rasističke i nacističke stavove. Pored narativa da su migranti sigurnosna prijetnja za državu, neki komentari su migrante povezivali sa širenjem zaraze COVID-19 i opisivali ih kao ljude koji žive na račun bh. građana i primaju bolji tretman (besplatno stanovanje, hranu i medicinsku

Pored narativa da su migranti sigurnosna prijetnja za državu, neki komentari su migrante povezivali sa širenjem zaraze COVID-19 i opisivali ih kao ljude koji žive na račun bh. građana.

njegu) od bh. građana. Komentari su sadržavali i uvrede poput “šljam i ološ” ili “beskorisni paraziti” i povezivali su migrante sa terorističkim i kriminalnim aktivnostima. Neki su veoma eksplicitno pozivali na pogubljenje migranata (da trebaju biti zatvoreni, ugušeni gasom i pogubljeni), ali ih urednički tim nije uklanjao. Komentari koji kritiziraju Radončićeve izjave rijetki su i uglavnom se nalaze na Facebook grupi *Pomoć izbjeglicama u BiH/Help for refugees in BiH* koja je podijelila dva članka o Radončićevoj inicijativi. Jedan članak je podijelila organizacija iz Ujedinjenog Kraljevstva koja se bavi ljudskim pravima, Refugee Rights Europe, i izrazila je zabrinutost zbog stava bh. vlade koji nema pravnu osnovu u evropskom pravu. Općenito, javne osobe i bh. mediji nisu osudili takve mrzilačke narative.¹

Radončićeve izjave su dalje objavljivane na web-portal *Antimigrant.ba*, koji isključivo objavljuje sadržaj usmjeren protiv migranata i izbjeglica, i na lokalnim medijima u Krajini. Tokom istraživanog perioda, *Antimigrant.ba* objavio je 29 članaka o migrantima od kojih se 14 odnosilo na Radončićevu inicijativu te je prenosio članke iz različitih medija u BiH, uključujući sa *Klix.ba*, *Avaz.ba*, *Nap.ba*, *Oslobođenje.ba*, *Bhrt.ba* i lokalnih medija u Krajini. *Antimigrant.ba* je prenio i intervju sa Srpska.info sa predsjednikom Internacionalne policijske organizacije, opskurne beogradske neprofitne organizacije koja se bavi pitanjima sigurnosti, koji je govorio o Radončićevom planu, mogućoj radikalizaciji migranata u BiH i tvrdio da su se mnogi od njih borili u ratovima u Iraku i Siriji [14]. Lokalni mediji u Krajini objavljivali su članke o Radončićevoj inicijativi i migrante predstavljali kao prijetnju, posebno u kontekstu bolesti COVID-19. Naprimjer, jedan kratki članak na *USN.con.ba* o pres-konferenciji sa otvaranja kampa Lipa navodi da među migrantima ima i zaraze COVID-19, pored različitih drugih bolesti, uključujući i šugu, iako ova informacija nije popraćena nikakvim izvorom [15].

MRZILAČKI NARATIVI PROTIV MIGRANATA I IZBJEGLICA

Tabela 2

GLAVNI NARATIV	Migranti i izbjeglice su prijetnja društvu.
PODNARATIV	Migranti i izbjeglice su sigurnosna prijetnja. Oni su potencijalni teroristi, opasni su i izvršavaju krivična djela.
	Migranti i izbjeglice su zdravstvena prijetnja. Imaju zarazne bolesti, uključujući i COVID-19.
	Migranti i izbjeglice su ekonomska prijetnja, posebno tokom pandemije. BiH se treba brinuti za svoje nezaposlene građane, a ne za migrante i izbjeglice.

¹ Rijetki su članci u kojima se takve inicijative problematiziraju. Jedan je objavio *Zurnal.info* (Brkić-Radević, 2020).

Ova studija slučaja pokazuje da mrzilački narativi koji prikazuju migrante i izbjeglice kao sigurnosnu i zdravstvenu prijetnju društvu potiču od vodećih političara u zemlji i vodećih medija koji ih i šire te se instrumentaliziraju u političke svrhe i integriraju u entnacionalne diskurse.² Takvi narativi, a posebno oni koji dolaze od poznatih političkih ličnosti, mogu uticati na javno mnijenje i dodatno produbljivati postojeće predrasude i ksenofobične osjećaje među lokalnim stanovništvom. U svim analiziranim člancima i online medijima, nije bilo pozitivnih članaka o migrantima i izbjeglicama niti onih koji problematiziraju mrzilačke narative političara, dok rasistički i ksenofobični stavovi pronađeni u prostorima za komentare ukazuju na zabrinjavajući trend.

U svim analiziranim člancima i online medijima, nije bilo pozitivnih članaka o migrantima i izbjeglicama niti onih koji problematiziraju mrzilačke narative političara, dok rasistički i ksenofobični stavovi pronađeni u prostorima za komentare ukazuju na zabrinjavajući trend.

² Grupa za razmjenu informacija za i o ljudima u pokretu i mreži solidarnosti u BiH i na Balkanu/3.700 članova. Vidjeti: <https://www.facebook.com/groups/144469886266984/permalink/550123645701604>.

3. NOVINARI KAO META MRŽNJE

Novinari u BiH se suočavaju sa prijetnjama, pritiskom i uznemiravanjem, ali je procesuiranje ovih napada bilo neučinkovito. Udruženje BH novinari je zabilježilo 56 slučajeva koji su uključivali medijske radnike u 2019. godini, a odnosili se na pritisak, verbalne i fizičke napade i prijetnje smrću, dok je tokom 2020. godine zabilježeno dodatnih 29 slučajeva (Probić, 2020). Visok broj tužbi podnesen je i protiv novinara, a posebno su to radili političari, direktori javnih preduzeća i ustanova i, od nedavno, predstavnici pravosuđa.³ Novinari koji kritiziraju vlastite etnonacionalne stranke i narative, poput Dragana Bursaća i Štefice Galić, posebno su bili meta napada i dobivali su prijetnje smrću i uvrede od korisnika na društvenim mrežama (Jukić-Mujkić, 2019b; Jukić-Mujkić, 2020). Online uznemiravanje je u porastu u posljednjim godinama, a posebice su na meti medijske radnice (Sokol, 2019), dok su i vodeći političari bili izvori uvreda i napada na novinarke i novinare. Samo medijske organizacije javno izražavaju zabrinutost i bune se protiv ovih narativa, a u protekle dvije godine došlo je do porasta broja pripadnika javnosti koji smatraju da je nasilje nad novinarima opravdano (2018. 7%, 2019. 21% i 2020. 19%) (BH Novinari, 2020). Neki mediji također selektivno predstavljaju osobe koje kritiziraju vladajuće stranke ili etnonacionalne narative, što je posebno uočljivo u slučaju *RTRS-a* i medija bliskih stranci SNSD u Republici Srpskoj (Vujatović, 2020).

Novinari koji kritiziraju vlastite etnonacionalne stranke i narative posebno su bili meta napada i dobivali su prijetnje smrću i uvrede od korisnika na društvenim mrežama.

U ovoj studiji slučaja, analiziramo mrzilačku kampanju hrvatskih medija iz Hercegovine, uglavnom web-portala, prema novinaru televizije N1 Nikoli Vučiću, koji je krajem maja 2020. godine, na svom Twitter nalogu, komentirajući novost da se Zapadnohercegovački kanton proglasio "korona-free" zonom, sarkastično upitao da li će se uskoro proglasiti i "fascism-free" zonom (Safejournalists, 2020). Uslijedile su brojne prijetnje, pozivi na nasilje i govor mržnje i uvrede prema Vučiću i njegovoj porodici, uključujući i navode da treba biti donesen na Neretvu na kocu i da je "halal-Hrvat" (odnosno, izdajica hrvatskog naroda koji je prešao na stranu Bošnjaka). Udruženje BH novinari pozvalo je Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije BiH i Federalnu upravu policije da reagiraju i poduzmu zakonske mjere, a Ministarstvo unutrašnjih poslova u Sarajevu je pokrenulo istragu. Hrvatski mediji iz Hercegovine su, pak, objavili niz članaka u kojima ovog novinara etiketiraju kao izdajicu koji je izdao Hrvate, pa i porodicu zbog novca i uspjeha.

Anonimni hrvatski novinski portal *Poskok.info*, poznat po podršci za političku stranku HDZ i radikalni hrvatski narativ te ranije napade na novinare, poput Štefice Galić, objavio je anonimnu kolumnu o Vučićevom statusu, koja sarkastično priča o tome da je njegov otac bio ratni zatvorenik Armije BiH te spominje da je jeo opuške i iz zatvora izašao sijed [16]. Prošlost novinarevog oca spomenuta je i u članku koji je objavio novinski portal *Dnevnik.ba*, portal

³ Prema Udruženju BH novinari, od 2015. godine bilo je 289 aktivnih tužbi za klevetu podnesenih protiv novinara, a 2019. je podnesena 21 nova tužba (Media.ba, 2020).

iz BiH na hrvatskom jeziku, gdje je Vučić opisan kao halal-Hrvat [17]. U ovom članku, novinar Jurija Milović etiketirao je Vučića kao konformistu koji je uvrijedio 100.000 stanovnika Zapadnohercegovačkog kantona i, u želji za afirmacijom, naivno podlegao mišljenjima suštinski suprotnim njegovim te da se treba javno izvinuti.

Izvinjenje i sankcioniranje novinara *N1* televizije zahtijevali su i drugi hrvatski online mediji, poput anonimnog hrvatskog portala *Vrisak.info* [18], dok je novinski portal *Jabuka.tv* pisao da vlasti Zapadnohercegovačkog kantona trebaju reagirati i tužiti novinara [19]. Anonimni portal *Grude.com* objavio je špekulacije o novinarevim navodno nemoralnim razlozima odlaska iz Mostara u Sarajevo, a *N1* televiziju je etiketirao kao antihrvatsku [20]. Portal *Bild.ba*, opisan kao portal na hrvatskom jeziku, napisao je da novinar nije proglasio fašističkim samo Zapadnohercegovački kanton, već i cijelu državu [21]. Sljedećeg dana, *Jabuka.tv* i *Bild.ba* izvijestili su da je novinar obrisao svoj Twitter nalog te da takvu skandaloznu izjavu nije osudila nijedna institucija, kao ni *N1* televizija [22]. U isto vrijeme, portal *Rama-Prozor.info* pisao je da su upućeni dopisi novinarskim udruženjima i televiziji za njihova očitovanja [23]. Ovi članci su prenošeni na brojnim drugim hrvatskim portalima iz Hercegovine, pa i Hrvatske: članak sa *Dnevnik.ba* prenio je, naprimjer, portal *Otvoreno.hr* [24] iz Hrvatske, a sa *Jabuka.tv* poluanonimni novinski portal *Herzegovina.in* [25], anonimni hercegovački portal *Hip.ba* [26], pa i portal javne radiostanice iz Ljubuškog, *Radioljubuski.ba* [27]. Naslovi na portalima *Jabuka.tv* i *Radioljubuski.ba* sadrže dezinformaciju da je novinar želio da Zapadnohercegovački kanton umjesto “korona-free” postane “fascist-free”, što se može tumačiti kao da je novinar želio loše građanima.

Većina komentara ispod članaka na portalima i njihovim Facebook nalogima odražavaju mišljenje da je novinar izdajnik hrvatskog naroda i konformista koji zna kako se gradi uspješna karijera.

Radiotelevizija Herceg-Bosne napravila je šestominutnu TV-reportažu tokom dnevnika koja sadrži izjave televizije *N1* i Nikole Vučića koji je objasnio da nije nazvao Zapadnohercegovački kanton ili hrvatski narod fašističkim te je izrazio ispriku ukoliko je povrijedio osjećaje hrvatskog naroda u BiH. Međutim, u prilogu je izostala šira perspektiva, istraživanje ili spomen prijetnji smrću koje je novinar primio na Twitteru. Umjesto toga, dva su novinara sa hercegovačkih novinskih portala *Dnevno.ba* i *Dnevnik.ba* odabrani kao sagovornici i ponovili su mišljenje da je izjava odražavala antihrvatski sentiment koji postoji u Sarajevu te da je novinar podlegao takvoj atmosferi [28]. Drugi hrvatski online mediji, poput *Poskok.info*, prenijeli su prilog uz sarkastične naslove, tipa “opet lijepa gesta”, i zaključili da novinar, iako je iznio ispriku, nije bio sarkastičan u svojoj izjavi [29].

Dio članaka je podijeljen na Facebook nalogima novinskih portala, od kojih neki imaju mnogo pratilaca (*Poskok.info* 33.932; *Dnevnik.ba* 46.235; *Rama-Prozor.info* 24.760), a neki su sadržavali i fotografiju novinara uz hashtag “isprika”. Većina komentara ispod članaka na portalima i njihovim Facebook nalogima odražavaju mišljenje da je novinar izdajnik hrvatskog naroda i konformista koji zna kako se gradi uspješna karijera. Također se navodilo da je Zapadnohercegovački kanton “fascist-free” u poređenju sa Sarajevom,

te su u nekim korištene uvredljive riječi i tražio se njegov otkaz. Tri članka su kopirana i objavljena na jednom od najčitanijih novinskih portala u BiH, *Bljesak.info* iz Mostara, što je generiralo dodatne komentare o novinarevoj izdaji svog naroda [30].

Sarkastičan komentar jednog novinara na Twitter nalogu u kojem je izrazio kritiku prema vladajućim strukturama Zapadnohercegovačkog kantona pretvorio se u napad i medijsku kampanju protiv njega. Umjesto da se problematiziraju napadi na novinare i raspravlja o konceptu slobode izražavanja, hercegovački mediji su novinarevu izjavu primili kao napad na hrvatski narod te započeli orkestriranu kampanju protiv njega. Samo su neki mediji u zemlji, uključujući organizacije poput *Media.ba* i *Analiziraj.ba*, izvještavali o napadima dok za mnoge ova tema nije bila zanimljiva (naprimjer, *Klix.ba* ili *RTRS*), a javne ličnosti nisu osudile prijetnje.

Umjesto da se problematiziraju napadi na novinare i raspravlja o konceptu slobode izražavanja, hercegovački mediji su novinarevu izjavu primili kao napad na hrvatski narod te započeli orkestriranu kampanju protiv njega.

MRZILAČKI NARATIVI PROTIV NOVINARA

Tabela 3

GLAVNI NARATIV	Novinari su neprijatelji vlastitog naroda.
PODNARATIV	Novinari su konformisti i uradit će bilo šta za svoje karijere, čak će izdati vlastiti narod i porodicu.
	Novinarima se ne može vjerovati.
	Novinari ne govore istinu.

Ova studija slučaja otkriva koliko su bh. novinari ranjivi, posebno oni koji kritiziraju režime vlastite etnonacionalne grupe. Pokazuje također kako su bh. mediji i javnost podijeljeni po etnonacionalnim linijama i kako se etnonacionalni sentimente koriste da se mobiliziraju mrzilački narativi koji mogu biti veoma opasni i dodatno stvarati tenzije u javnosti i mržnju prema određenim grupama.

4. POLITIČKA OPOZICIJA KAO ŽRTVA PRISTRASNOG IZVJEŠTAVANJA

Pristrasno medijsko izvještavanje kojim se favorizira jedna etnonacionalna grupa ili politička stranka u medijskom sadržaju posljedica je političkih i finansijskih uticaja vladajućih političkih stranaka i etnonacionalnih podjela, kao i sveukupnog manjka profesionalizma u medijima (Sokol, 2020). Kroz finansijske i vlasničke obrasce, mnogi javni i privatni mediji potpadaju pod uticaj političkih stranaka, što je najvidljivije u prilagođenom izvještavanju i nedostatku kritike. U ovim medijima, politička opozicija, političke stranke drugih etnonacionalnih grupa i glasovi koji kritiziraju vladajuće strukture, poput nevladinih organizacija i novinara, često se prikazuju u negativnom svjetlu (Vujatović, 2020).

Vodeći mediji u RS-u opisali su ovaj incident kao rezultat stalnih provokacija opozicije, prikazujući njene članove kao provokatore, opasne i nestabilne, kojima je cilj da izazovu nemire i nestabilnost u RS-u.

U ovoj studiji slučaja, analizirat ćemo izvještavanje vodećih medija u RS-u o slučaju kada je ministar unutrašnjih poslova RS-a Dragan Lukač, član vladajuće stranke SNSD, fizički napao opozicionog poslanika Draška Stanivukovića u Skupštini RS-a, 23. decembra 2019. godine. Posebna sjednica na temu reformskog programa BiH u Skupštini obilježena je stalnim primjedbama i upadicama opozicionih poslanika te verbalnim sukobima između vladajuće i opozicione stranke. Sve je kulminiralo tokom Lukačevog govora, kada se on u jednom trenutku obratio Stanivukoviću i rekao mu da ne donosi NATO zastavu koju je nosio po Skupštini. Lukač je pozvao Stanivukovića da mu priđe i vidi kako će završiti ako nastavi nositi NATO zastavu, nakon čega je udario Stanivukovića (Cvjetičanin, 2019; Vuković, 2019).

Vodeći mediji u RS-u opisali su ovaj incident kao rezultat stalnih provokacija opozicije, prikazujući njene članove kao provokatore, opasne i nestabilne, kojima je cilj da izazovu nemire i nestabilnost u RS-u. Mediji su objavili i dezinformaciju, odnosno da je Lukač morao odgurnuti Stanivukovića zbog vlastite sigurnosti, i nisu uključivali izjave opozicije.

U večeri 23. decembra, *Rrts.tv* objavio je četiri članka o ovom incidentu. U jednom je događaj opisan kao rezultat stalnih provokacija opozicionih poslanika koji su hodali okolo sa NATO zastavama, provocirajući srpskog člana Predsjedništva BiH Milorada Dodika i premijera RS-a Radovana Viškovića, te su iznervirali ministra sigurnosti do te mjere da ga je on morao odgurnuti [31]. Članak nije spomenuo Lukačeve uvrede i činjenicu da ga udario, a nije uključio ni druge glasove i izjave opozicije, samo Lukačeve izjave u kojima, između ostalog, poredi ponašanje opozicije sa "jednim indijanskim plesom, urlajući, galameći i lupajući". U drugom članku, objavljene su dodatne Lukačeve izjave u kojima je rekao da je ono što se desilo u Skupštini cirkus te da je bio prisiljen odgurnuti Stanivukovića zbog vlastite sigurnosti, poredeći ponašanje opozicije sa navijačkom grupom [32].

Sljedećeg dana je objavljen 21 članak o ovom incidentu na portalu *Rtrs.tv*, uz izjave brojnih političara, stručnjaka i udruženja veterana, kojima se osuđivalo ponašanje opozicije i okrivljavalo vodstvo Skupštine što takvo ponašanje nije kaznilo [33]. Dan je započeo sa Dodikovim izjavama o planu opozicije da ruši Skupštinu i RS [34], a nastavio je izjavama o divljačkom i primitivnom ponašaju opozicije [35] i o tome kako je incident insceniran da utre put protestima [36]. *Rtrs.tv* je također objavio intervju Novinske agencije Srna sa političkim analitičarem iz Beograda, koji je rekao da opozicija strategijom provokacije želi da diskreditira Vladu RS-a i predstavi je kao nasilničku i nedemokratsku, te da takve aktivnosti obično podržava Zapad [37]. Udruženja veterana osudila su ponašanje opozicije koju su opisali kao sinove ratnih profitera koji nisu učestvovali u odbrani RS-a i dala su podršku saborcu Draganu Lukaču [38].

Slične članke objavljivali su i prenosili i drugi vodeći mediji u RS-u, odnosno javna Novinska agencija Srna i privatna televizija ATV. *Atvbl.com* i *Srna.rs* su 23. i 24. decembra objavili po oko 12 članaka o ovom incidentu, predstavljajući samo jednu stranu priče i ostavljajući po strani kritiku postupaka Dragana Lukača. *Srna.rs* je čak objavila i dezinformaciju da je Stanivuković bacio papire ispred Lukača, a bilo je suprotno [39]. *Atvbl.com* je objavio lažne navode Lukača, koji je rekao da mu je Stanivuković gurnuo mikrofon i spriječio ga da govori, što se nije desilo [40].

Članci koji su objavljeni na Facebook nalogu ATV televizije imali su brojne komentare i reakcije,⁴ kojima se osuđivalo ponašanje opozicije ili Lukača, a u nekim se čak govorilo o pogrešnom prikazivanju tog događaja u medijima. Kroz mnoge komentare se, ipak, čestitalo Lukaču i izražavala se podrška za napad na Stanivukovića, opozicioni poslanik je opisivan kao strani plaćenik, sin ratnog profitera i, u nekim slučajevima, mentalno bolesna osoba.

MRZILAČKI NARATIVI PROTIV POLITIČKE OPOZICIJE

Tabela 4

GLAVNI NARATIV	Politički protivnici rade protiv Vlade.
PODNARATIV	Politički protivnici su opasni, primitivni i nestabilni.
	Cilj im je da stvore nered, destabiliziraju Vladu i utru put protestima.
	Politički protivnici su mentalno bolesni.
	Politički protivnici su sinovi ratnih profitera.
	Politički protivnici nisu branili svoj narod tokom rata u BiH.
	Politički protivnici su strani plaćenici

⁴ *CrowdTangle ne funkcioniše na novinskom portalu RTRS, a Novinska agencija Srna nema naloge na društvenim medijima.*

Ova studija slučaja svjedoči o uticaju vladajućih stranaka na vodeće medije, uključujući i javne emitere u BiH, što je najvidljivije u slučaju RTRS-a. Vodeći mediji u RS-u, pod uticajem stranke SNSD, prikazali su incident između Lukača i Stanivukovića na pristrasan i farsičan način, bez uključivanja opozicionih glasova, koristeći dezinformacije i izjave političara, udruženja veterana, pa i političkih stručnjaka koji podržavaju njihovu verziju događaja. Iako su neki čitatelji u komentarima kritizirali takvo izvještavanje, mnogi su ga i podržali, što svjedoči o tome da ono može biti opasno, može uticati na javnost i dijeliti je te osujećivati demokratske procese u BiH.

Vodeći mediji u RS-u, pod uticajem stranke SNSD, prikazali su incident između Lukača i Stanivukovića na pristrasan i farsičan način, bez uključivanja opozicionih glasova, koristeći dezinformacije i izjave političara, udruženja veterana, pa i političkih stručnjaka koji podržavaju njihovu verziju događaja.

5. GOVOR MRŽNJE PREMA JEVREJIMA

Unutar konsocijacijskog političkog sistema koji počiva na ideji tri konstitutivna naroda – Bošnjaci, Srbi i Hrvati – i uz stalne tenzije između te tri etnonacionalne grupe, manjine u BiH su u velikoj mjeri marginalizirane. Sedamnaest zvanično prepoznatih manjina u BiH (koje uključuju i Jevreje i Rome) ne može se kandidirati za Predsjedništvo niti za Dom naroda (jedan od dva doma Parlamentarne skupštine BiH), iako je Evropski sud za ljudska prava 2009. godine presudio da ovim isključivanjem BiH krši Evropsku konvenciju o ljudskim pravima. Ipak, još uvijek nisu provedene neophodne reforme izbornog sistema (Council of Europe, 2019).

Manjine, meta su dezinformacija u medijima, kao i govora mržnje u prostorima za komentare.

Mediji povremeno izvještavaju o manjinskim grupama, uglavnom oko određenih datuma ili događaja. Istraživanje Regulatorne agencije za komunikacije pokazalo je da je sadržaj namijenjen ili posvećen manjinama i ugroženim grupama, odnosno prilagođen osobama sa invaliditetom, izuzetno podzastupljen u televizijskim i radijskim programima u BiH (RAK, 2019). Manjine, kako se vidi iz nedavnog istraživanja portala Raskrinkavanje (Cvjetićanin, 2020), meta su dezinformacija u medijima, kao i govora mržnje u prostorima za komentare. Takvi komentari se uglavnom razmjenjuju između etnonacionalnih grupa, Bošnjaka, Srba i Hrvata, ali su usmjereni i na migrante, žene, LGBTI+ i romske zajednice (Aktek, 2018).

U ovoj studiji slučaja ćemo predstaviti nalaze o mrzilačkim narativima prema Jevrejima u korisnički generiranom sadržaju na online medijima i njihovim Facebook nalogima. Iako se često primjećuje da u BiH nema antisemitizma, čak i kratko istraživanje komentara na nekim od najpopularnijih novinskih portala u BiH ukazuje na prisustvo mrzilačkih narativa usmjerenih na Jevreje u javnosti koje urednički timovi ne uklanjaju. Krajem januara 2020. godine, mediji u BiH objavljivali su članke o Međunarodnom danu sjećanja na Holokaust koji se obilježava 27. januara. *Klix.ba* objavio je sedam članaka posvećenih ovom događaju, uključujući i informaciju o komemorativnoj akademiji u Jevrejskoj opštini u Sarajevu posvećenoj Međunarodnom danu sjećanja na žrtve Holokausta i izjave predsjednika Jevrejske zajednice u BiH, Jakoba Fincija [41]. *Vijesti.ba* objavio je 15 članaka, uključujući i intervju sa historičarima [42], izjave članova Predsjedništva, Dodika [43] i Džaferovića [44], a *Oslobođenje* je objavilo 7 članaka, između ostalog i o komemoracijama u drugim državama. Iako su članci napisani na nepristrasan način, uglavnom sadržavajući kratke informacije o komemoracijama, određene historijske činjenice i izjave različitih ličnosti, komentari na Facebook nalogima odabranih medija i online portala sadrže mrzilačke narative i predrasude prema Jevrejima. Jedan članak u kojem je navedeno da je Holokaust najveća mrlja na savjesti čovječanstva prouzrokovao je brojne mrzilačke komentare na Facebook nalogu portala *Vijesti.ba*, uključujući i pozive da se Hitler vrati i ponovi ono što je uradio tokom Drugog svjetskog rata [45].

Iako se često primjećuje da u BiH nema antisemitizma, čak i kratko istraživanje komentara na nekim od najpopularnijih novinskih portala u BiH ukazuje na prisustvo mrzilačkih narativa usmjerenih na Jevreje u javnosti koje urednički timovi ne uklanjaju.

Neki od komentara sadrže i uvrede i pogrdne riječi, izražavaju predrasude prema Jevrejima kao narodu koji kontrolira svijet, koji je licemjeran i lukav, te umanjuju Holokaust poredeći ga sa okupacijom Palestine. Mrzilački narativi uglavnom predstavljaju izražavanje mržnje prema Jevrejima zbog postupaka države Izrael i okupacije Palestine, ali su u nekim slučajevima bili usmjereni i na lokalno jevrejsko stanovništvo i njegovog predstavnika Jakoba Fincija. Odražavaju stereotipe prema Jevrejima, ideju kolektivne odgovornosti za postupke pojedinaca ili države, i ukazuju na zabrinjavajući trend antisemitizma u bh. javnosti koji, do sada, nije nešto na čemu se radi.

Tabela 5: Mrzilački narativi prema Jevrejima

MRZILAČKI NARATIVI PROTIV JEVREJIMA	
Tabela 5	
GLAVNI NARATIV	Jevreji su zaslužili Holokaust.
PODNARATIV	Jevreji zaslužuju Holokaust zbog djelovanja Izraela protiv Palestine.
	Jevreji su lukavi i licemjerni.
	Jevreji kontroliraju svijet.

6. ZAKLJUČAK

Studije slučaja pokazuju da su vodeći mediji i političari u zemlji jedan od primarnih izvora i širitelja mrzilačkih narativa prema odabranim ciljanim grupama, posebice prema migrantima i izbjeglicama i političkoj opoziciji. Mrzilački narativi također proizilaze iz sadržaja koji generiraju korisnici, posebno oni usmjereni na novinare i manjine, u ovom slučaju Jevreje. U većini slučajeva, ovi mrzilački narativi nisu izolirani incidenti nekih pojedinaca, već rezultati orkestriranih kampanja koje koriste različite metode, poput pristrasnog izvještavanja, dezinformacija i širenja straha. Mrzilački narativi prema migrantima i izbjeglicama, političkoj opoziciji i novinarima uglavnom se konstruiraju tako što se te ciljane grupe prikazuju kao prijetnja po stabilnost države, te se igra na pitanje sigurnosti, osjećaj straha i etnonacionalne sentimente. Takvi sentimente su veoma moćni u državi u kojoj je stalno prisutan strah od političke nestabilnosti i ugrožavanja vlastite etnonacionalne grupe.

Pokušaji borbe civilnog društva i (samo)regulatora protiv ovih praksi ograničeni su. Regulatorna agencija za komunikacije kaznila je, naprimjer, RTRS više puta. Međutim, njegovo pristrasno izvještavanje kojim se favorizira vladajuća stranka SNSD nije se promijenilo, a odluke samoregulatora o kršenjima profesionalnih kodeksa online medija, uključujući temu migranata i izbjeglica, nisu dale rezultate. Glasovi koji kritiziraju mrzilačke narative u medijima marginalni su i povezani sa organizacijama civilnog društva, a nije bilo nikakvih napora političara, javnih ličnosti ili predstavnika institucija da osude i spriječe takve narative. Napori online medija na uklanjanju komentara koji sadrže govor mržnje minimalni su.

Ovi mrzilački narativi nisu izolirani incidenti nekih pojedinaca, već rezultati orkestriranih kampanja koje koriste različite metode, poput pristrasnog izvještavanja, dezinformacija i širenja straha.

Glasovi koji kritiziraju mrzilačke narative u medijima marginalni su i povezani sa organizacijama civilnog društva, a nije bilo nikakvih napora političara, javnih ličnosti ili predstavnika institucija da osude i spriječe takve narative.

7. PREPORUKE

- Novinari bi se trebali senzibilizirati za različitost i marginalizirane grupe u toku svog formalnog i neformalnog obrazovanja i trebali bi pohađati obuke o govoru mržnje, posebno o tome kako da se nose sa problematičnim izjavama političara u svom izvještavanju, kao i obuke o dezinformacijama i provjeri informacija.
- Potrebno je ohrabriti novinare i urednike da istražuju i objavljuju članke o mrzilačkim narativima u medijima, da problematiziraju mrzilačke narative vodećih političara, pišu inkluzivne članke o poziciji manjina i drugih marginaliziranih grupa u društvu i da iznose kritičke stavove prema mrzilačkim narativima političara i javnih ličnosti.
- Online mediji trebaju usvojiti pravila za moderiranje komentara, posebno u kontekstu govora mržnje. Trebaju pohađati obuke o reguliranju komentara u korisničkim prostorima koje organiziraju organizacije civilnog društva, a finansiraju javni budžeti ili strani donatori. Treba im obuka o tome kako prijaviti govor mržnje policiji.
- Organizacije civilnog društva trebaju redovno pratiti medije i prijavljivati dezinformacije, propagandu i govor mržnje (samo)regulatoru i drugim institucijama i organizacijama. Trebaju organizirati pres-konferencije i izdavati izvještaje i izjave kojima se osuđuje govor mržnje i pristrasno medijsko izvještavanje. Trebale bi dobivati finansijsku i drugu podršku od vlasti i stranih donatora.
- Regulatorna agencija za komunikacije i Vijeće za štampu trebaju redovno pratiti medijski sadržaj i djelovati kada uoče kršenja profesionalnih normi, dezinformacije, govor mržnje i pristrasno medijsko izvještavanje. Trebaju organizirati pres-konferencije i izdavati izvještaje i izjave kojima se osuđuje govor mržnje i pristrasno medijsko izvještavanje.
- Potrebno je izmijeniti krivične zakone i u njih uključiti govor mržnje sa preciznom definicijom. Treba razmotriti širu definiciju govora mržnje koja bi, pored "poticanja na mržnju", uključivala i širenje negativnih stereotipa i stigmatizaciju.
- Tužilaštva trebaju pokretati i procesuirati predmete govora mržnje u online medijima i na platformama online medija te govora mržnje političara i javnih ličnosti. Informacije o ovim slučajevima treba proaktivno objavljivati.
- Sudije i tužitelji trebaju imati kapacitete i biti osposobljeni da rješavaju slučajeve online govora mržnje.
- Medijska i informacijska pismenost se treba jačati kroz obrazovanje, medije i organizacije civilnog društva. Obrazovanje i medijsko izvještavanje trebaju obuhvatati i razvoj vještina za otkrivanje i prijavljivanje dezinformacija, govora mržnje, mrzilačkih narativa i pristrasnog medijskog izvještavanja.

Literatura i izvori

Adilagić, R. (2019). *Od viktimizacije do demonizacije: Gdje je istina? Istraživanje o načinima izvještavanja medija o migrantima i izbjeglicama*. Udruženje BH novinari. https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2019/09/od_viktimizacije_do_demonizacije_gdje_je_istina_BHN_feb_2019.pdf

Ahmetašević, N. (2019). *Mediji, političari i migranti. Jezik mržnje umjesto solidarnosti*. Media.ba <https://www.media.ba/bs/mediametar/mediji-politricari-i-migranti-jezik-mrznje-umjesto-solidarnosti>

Aktek. (2018). *Radicalisation in Flux: Unpacking the Role of the Internet in Violent Extremism (Bosnia and Herzegovina)*. Unpublished. Available for reference.

Buljubašić, B. (2019). *Izvjestavanje o migrantskoj i izbjegličkoj krizi u BiH: Insinacije, rasizam i ksenofobija*. Media.ba. <https://www.media.ba/bs/magazin/izvjestavanje-o-migrantskoj-i-izbjegličkoj-krizi-u-bih-insinacije-rasizam-i-ksenofobija>

Cvjetičanin, T. (2020). *Preko margine: Dezinformacije o marginaliziranim grupama u bh. medijima*. Udruženje Zašto ne? https://zastone.ba/app/uploads/2020/10/Preko-margine_Istra%C5%BEivanje.pdf

Cvjetičanin, T. (2019). *Kako su RTRS, SRNA i ATV vidjeli incident u Narodnoj skupštini RS*. Raskrinkavanje. <https://raskrinkavanje.ba/analiza/kako-su-rtrs-srna-i-atv-vidjeli-incident-u-narodnoj-skupstini-rs>

CRA. *Analiza dječijih i obrazovnih programa, programa koji su namijenjeni ili se bave manjinama i ranjivim grupama stanovništva, te programa prilagođenih osobama sa invaliditetom u audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija u Bosni i Hercegovini*.

IOM. *Migration Response*. <https://bih.iom.int/iom-migration-response>

Jukić-Mujkić, E. (2019a). *Dokumentarni film patka*. Media.ba. <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/video-dokumentarni-film-patka>

Jukić-Mujkić, E. (2019b). *Štefica Galić: Kako da me brane oni koji me napadaju*. Media.ba. <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/stefica-galic-kako-da-me-stite-oni-koji-me-napadaju>

Jukić-Mujkić, E. (2020). *Bursać: Prijetnje više ne prijavljujem*. Media.ba. <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/bursac-prijetnje-vise-ne-prijavljujem>

Media.ba. (2020). *U BiH aktivno 289 tužbi za klevetu protiv novinara i medija*. <https://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/u-bih-aktivno-289-tuzbi-za-klevetu-protiv-novinar-a-i-medija>

Mrkić-Radević, B. (2020). *Mediji potiču mržnju prema migrantima (VIDEO): Hoće li ministar sigurnosti BiH preuzeti odgovornost?* Zurnal.info. <https://zurnal.info/novost/23007/hoce-li-ministar-sigurnosti-bih-preuzeti-odgovornost-za-posljedice>

Pobrić, N. (2020). *Istrage i procesuiranje napada na novinare u BiH*. BH novinari. <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2020/11/Istrage-i-procesuiranje-napada-na-novinare-u-BiH.pdf>

Safejournalists.net. (2020). *BH Journalists: Condemnation of threats against Nikola Vučić, N1 TV journalist, for posting on Twitter*. <https://safejournalists.net/bh-journalists-condemnation-of-threats-against-nikola-vucic-n1-tv-journalist-for-posting-on-twitter/>

Sokol, A. (2018). *Online napadi na novinarke: Uvrede, psovke i prijetnje smrću*. Media.ba <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/online-napadi-na-novinarke-u-bih-psovke-uvrede-i-prijetnje-smrcu>

Sokol, A. (2020). *Propaganda, Disinformation and Hate Models of Media and Communication in BiH*. SEENPM, Peace Institute and Foundation Mediacentar Sarajevo. <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2020/09/Research-publication-1-BiH-ENG.pdf>

Udruženje BH novinari. (2020). *Medijske slobode u BiH 2020. Usporedni izvještaj 2014–2020*. <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2020/05/sloboda-medija-u-BiH-2020.pdf>

Vujatović, Đ. (2020). *Mediji i kultura straha u Republici Srpskoj: Godine obojenih revolucija*. Media.ba. <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/mediji-i-kultura-straha-u-republici-srpskoj-godine-obojenih-revolucija>.

Vuković, U. (2019). *BHRT1: kako je napad postao ravnopravni obračun*. Analiziraj.ba. <https://analiziraj.ba/2019/12/31/bht1-i-ftv-interpretacije-protiv-cinjenica/>

ANALIZIRANI ČLANCI:

S. Kurt. "Dramatično u Sarajevu: Migranti tuku i pljačkaju". 6. maj 2018. Avaz.ba. <https://avaz.ba/vijesti/bih/375453/dramaticno-u-centru-sarajeva-migranti-tuku-i-pljackaju>

Avaz.ba. "Radončić za O kanal: Balast ilegalnih migranata moramo skinuti sebi sa vrata i deložirati ih iz BiH". 20.4.2020. <https://avaz.ba/vijesti/bih/564407/radoncic-za-o-kanal-balast-ilegalnih-migranata-moramo-skinuti-sebi-sa-vrata-i-delozirati-ih-iz-bih>

M. Aš. "Ujić za Avaz: Potpisujemo migrante". 23. april 2020. Avaz.ba. <https://avaz.ba/vijesti/bih/565075/ujic-za-avaz-popisujemo-migrante>

M. Aš. "Milorad Dodik: Migrante koji su ilegalno ušli u BiH treba odmah izbaciti". 22. april 2020. Avaz.ba. <https://avaz.ba/vijesti/bih/564821/milorad-dodik-migrante-koji-su-ilegalno-usli-u-bih-treba-odmah-izbaciti>

M. Aš. "Migranti u USK lani počinili 205 krivičnih djela, policija zabilježila 1.500 intervencija". 27. april 2020. Avaz.ba. <https://avaz.ba/vijesti/bih/566108/migranti-u-usk-lani-pocinili-205-krivicnih-djela-policija-zabiljezila-1-500-intervencija>

Avaz. ba. "Pogledajte koga štite Džaferović i Turkovića". 27. april 2020. <https://avaz.ba/vijesti/bih/565960/pogledajte-koga-stite-dzaferovic-i-turkovic>

Avaz.ba. *Migranti stigli u kamp u pratnji policije*. 21. april 2020. <https://avaz.ba/vijesti/bih/564514/migranti-stigli-u-kamp-u-pratnji-policije>

Facebook grupa Želim da se pitam. <https://www.facebook.com/%C5%BDELIM-DA-SE-PITAM-Migranti-1912524745715055/>

Nezavisne. "Radončić: Deportovaćemo migrante, među njima ima i terorista spavača". Rrts.tv. 23. april 2020. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=380673>

RTRS. "Radončić: Migranti, koji kriju identitet, treba da idu u zatvor". 23. april 2020. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=380715>

RTRS. "Prvih 120 migranata useljeno u novoformirani kamp u srpskom selu Lipa". 21. april 2020. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=380372>

SRNA. "Migrantima u Lipi sve obezbijeđeno za mjesec dana, srpskim povratnicima ni za 25 godina". 20. april 2020. Rtrs.tv. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=380148>.

I.P. "Radončić o problemu Pakistana: Džaferović favorizira migrante, a ne državljane BiH". 24.4.2020. Klix.ba. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/radoncic-o-problemu-pakistana-dzaferovic-favorizira-migrante-a-ne-drzavljan-bih/200424178>

Srpska.info. "Životić o Radončićevom PLANU: Slanjem migranata u zatvor BiH bi postala RASADNIK EKSTREMISTA". 27. april 2020. Antimigrant.ba. <https://antimigrant.ba/zivotic-o-radoncicevom-planu-slanjem-migranata-u-zatvor-bih-bi-postala-rasadnik-ekstremista/>

USN.co.ba. "Ćemalović: «Migranti sa kožnim oboljenjima kojih ima mnogo će biti posebno tretirani» (VIDEO)". 21. april 2020. <https://usn.co.ba/izdvojeno/cemalovic-migranti-sa-koznim-oboljenjima-kojih-ima-mnogo-ce-biti-posebno-tretirani-video/173909/>

Poskok.info. "LIJEPA GESTA NOVINARA N1 TV: Smatra da je Zapadnohercegovski kanton najbliži "fascism-free" zoni". 27. maj 2020. <https://poskok.info/lijepa-gesta-novinara-n1-tv-smatra-da-je-zapadnohercegovski-kanton-najblizi-fascism-free-zoni/>

J. Milović. "Sarajevska škola za halal-Hrvate ima novo zaštitno lice – Mostarac Nikola Vučić zna sve o hercegovačkim fašistima". 28. maj 2020. Dnevnik.ba. <https://www.dnevnik.ba/kolumne/sarajevska-skola-za-halal-hrvate-ima-novo-zastitno-lice-mostarac-nikola-vucic-zna-sve-o>

Vrisak.info. "Mi nismo fašisti! Tražimo javnu ispriku od Nikole Vučića i N1 televizije!" 28. maj 2020. <https://www.vrisak.info/kolumne/mi-nismo-fasisti-trazimo-javnu-ispriku-od-nikole-vucica-i-n1-televizije/>

Jabuka.tv. "Novinar N1 zaželio da ŽZH umjesto 'korona-free' bude 'fascism-free' zona". 27. maj 2020. <https://www.jabuka.tv/novinar-n1-zazelio-da-zzh-umjesto-korona-free-bude-fascism-free-zona/>

Grude.com. "Novinar sumnjivog morala FAŠISTIČKE N1 VRIJEDAO ŠIROKI, GRUDE, LJUBUŠKI I POSUŠJE". 28. maj 2020. <https://www.grude.com/clanak/?i=185299&novinar-sumnjivog-morala-fasisticke-n1-vrijedjao-siroki-grude-ljubuski-i-posusje>

Bild.ba. "Za sarajevskog novinara Županija Zapadnohercegovačka je fašistička". 27. maj 2020. <https://www.bild.ba/za-sarajevskog-novinara-zupanija-zapadnohercegovačka-je-fasisticka/>

Jabuka.tv. "Novinar N1 televizije Nikola Vučić, koji je ŽZH prozvao fašističkom, izbrisao Twitter profil". 28. maj 2020. <https://www.rama-prozor.info/clanak/jos-jedno-plitko-igranje-s-fasizmom/56159>

Rama-prozor.info. "Još jedno plitko igranje s fašizmom". 28. maj 2020. <https://www.rama-prozor.info/clanak/jos-jedno-plitko-igranje-s-fasizmom/56159>

Otvoreno.info. "Novinar koji je uvrijedio 100 000 stanovnika: Sugrađane direktno i javno etiketirao fašistima". 28. maj 2020. <https://otvoreno.hr/eu-i-svijet/novinar-koji-je-uvrijedio-100-000-stanovnika-sugradane-direktno-i-javno-etiketirao-fasistima/290022>. "

Jabuka.tv. "Novinar N1 televizije Nikola Vučić, koji je ŽZH prozvao fašističkom, izbrisao Twitter profil". 28. maj 2020. Hercegovina.in. <https://hercegovina.in/novinar-n1-televizije-nikola-vucic-koji-je-zzh-prozvao-fasistickom-izbrisao-twitter-profil/>

Hip.ba. "Novinar N1 televizije Nikola Vučić, koji je ŽZH prozvao fašističkom, izbrisao Twitter profil". 28. maj 2020. <https://hip.ba/2020/05/28/novinar-n1-televizije-nikola-vucic-koji-je-zzh-prozvao-fasistickom-izbrisao-twitter-profil/>

Radio Ljubuški. "Novinar N1 zaželio da ŽZH umjesto 'korona-free' bude 'fascism-free' zona". 27. maj 2020. <http://www.radioljubuski.ba/svastaras/item/61342-novinar-n1-zazelio-da-zzh-umjesto-korona-free-bude-fascism-free-zona.html>

Radio-televizija Herceg-Bosne. "RTV HB: Upotreba riječi fašizam u 'šali' za zapadnu Hercegovinu". 29. maj 2020. https://www.youtube.com/watch?v=5shCGjsUKuk&feature=emb_title

Poskok.info. "OPET LIJEPA GESTA: Novinar N1 ispričao se putem TV HercegBosne". 31. maj 2020. <https://poskok.info/opet-lijepa-gesta-novinar-n1-ispricao-se-putemtv-hercegbosne/>

Bljesak.info. "Vučić o svom twittu: Nisam naveo da je ZHŽ fašistički". 20. maj 2020. Facebook thread: <https://www.facebook.com/bljesak.info/posts/10158278442882768>

RTRS. "Stanivuković nasrtao na zvaničnike – nasrnuo i na ministra Lukača". 23. septembar 2019. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=363372>

RTRS. "Lukač: Nezapamćen cirkus, Stanivuković NATO promoter (VIDEO)". 23. decembar 2019. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=363373>.

SRNA. "Čubrilović: Sačuvali smo zakonodavnu funkciju Parlamenta". 24. decembar 2019. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=363467>

RTRS. "Dodik: Opozicija ruši Narodnu skupštinu jer želi da sruši Srpsku (VIDEO)". 24. decembar 2019. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=363388>, <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=363389>

RTRS. "Incidenti u Parlamentu Srpske, kritike skupštinskom rukovodstvu". 24. decembar 2019. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=363420>

SRNA. "Žunić: Ponašanje na sjednici Parlamenta uvod u scenario protesta". 24. decembar 2019. Rtrs.tv. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=363437>

RTRS. "Radun: Opozicija strategijom provokacije želi da diskredituje vlast". 24. decembar 2020. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=363455>

RTRS. "Prekinuti cirkus sinova ratnih profitera; Podrška saborcu Draganu Lukaču". 24. decembar 2020. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=363492>

SRNA. "Stanivuković nastavlja sa provokacijama". 23. decembar 2020. <http://www.srna.rs/novosti1/748739/stanivukovic-nastavlja-sa-provokacijama.htm>

ATV. "Lukač: Skupština nije počela kako treba, opozicija se nije ponašala primjereno". 24. decembar 2019. <https://www.atvbl.com/vijesti/republika-srpska/lukac-skupstina-nije-pocela-kako-treba-opozicija-se-nije-ponasala>

Fena. "Finci: Nije dovoljno sjećati se holokausta samo jedan od 365 dana u godini". 27. januar 2020. Klix.ba. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/finci-nije-dovoljno-sjecati-se-holokausta-samo-jedan-od-365-dana-u-godini/200127153>

Vijest.ba. "Kamberović o Holokaustu: U podlozi totalnog zla bila je mržnja". 27. januar 2020. <https://vijesti.ba/clanak/477187/kamberovic-o-holokaustu-u-podlozi-totalnog-zla-bila-je-mrznja>

Vijesti.ba/Srna. "Dodik o Holokaustu: Da se nigdje i nikome više ne ponovi takvo zlo". 27. januar 2020. <https://vijesti.ba/clanak/477095/dodik-o-holokaustu-da-se-nigdje-i-nikome-vise-ne-ponovi-takvo-zlo>

Vijest.ba. "Džaferović na godišnjici oslobođenja Auschwitza: Suprotstaviti se ideologijama zla". 27. januar 2020. <https://vijesti.ba/clanak/477182/dzaferovic-na-godisnjici-oslobodjenja-auschwitza-suprotstaviti-se-ideologijama-zla>

Vijesti.ba/AA. "Holokaust najveća mrlja na savjesti čovječanstva." 27. januar 2020. Facebook. https://www.facebook.com/Vijesti.ba/posts/2668456303190231?comment_id=2669274609775067

O autorici

Anida Sokol je istraživačica i koordinatorica istraživačkih projekata u Mediacentru Sarajevo. Magistrirala je engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, a doktorat iz historije Evrope stekla je kao Basileusova stipendistkinja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Sapienza u Rimu, gdje je radila kao istraživačica. Objavila je niz radova na temu medija, sjećanja i politike u BiH, između ostalog, u časopisu Politička misao, za Palgrave Macmillan i Mediacentar Sarajevo. Predaje politiku i medije i političku komunikaciju na International University Burch u Sarajevu i na Sarajevo School of Science and Technology.

Ova publikacija nastala je kao rezultat istraživačkih aktivnosti na SNAŽNI projektu. Druga serija istraživačkih izvještaja bavi se temom NARATIVA MRŽNJE I DEZINFORMACIJA u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj.

Projekt “SNAŽNI: Inicijativa civilnog društva za reafirmaciju slobode medija i suzbijanje dezinformacija, propagande i govora mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj” zajedno realizira devet organizacija koje se bave razvojem medija na Zapadnom Balkanu i u Turskoj, uz finansijsku podršku Evropske unije. Koordinator trogodišnjeg projekta je Mreža Jugoistočne Evrope za profesionalizaciju medija (SEENPM), mreža organizacija za razvoj medija u Srednjoj i Jugoistočnoj Evropi. Partneri na projektu su: Albanski medijski institut iz Tirane, Mediacentar Sarajevo, Kosovo 2.0 iz Prištine, Institut za medije Crne Gore iz Podgorice, Makedonski institut za medije iz Skoplja, Novosadska novinarska škola iz Novog Sada, Mirovni institut iz Ljubljane i Bianet iz Istanbula.